

Olumluluk Toplumu

Byung-Chul Han

19.08.2015

Günümüz moda kavramları arasında şeffaflık kadar kamusal söylem üzerinde hâkimiyet kurmuş bir başkası yoktur. Özellikle de enformasyon özgürlüğü bağlamında hararetle kullanılır bu kavram. Her yerde karşımıza çıkan ve kavramın fetişleştirilmesine ve totaliter bir görünüm kazanmasına varan şeffaflık talebi, siyaset ve ekonomi alanlarıyla sınırlandırılmayacak bir paradigma değişimine dayanır. Olumsuzluk toplumu günümüzde, olumsuzluğun giderek tasfiye edilerek yerine olumluluğun konduğu bir topluma dönüşmektedir. Böylelikle şeffaflık toplumu kendini öncelikle bir *olumluluk toplumu* olarak gösterir.

Şeyler, her türlü olumsuzluktan arındıklarında, *pürüzsüzleştirildiklerinde*, *düzleştirildiklerinde*, sermayenin, iletişim ve enformasyonun pürüzsüz akıntılarına direnç göstermeksizin katıldıklarında şeffaflaşır. Eylemler *işlemsel (operasyonel)* hale geldiklerinde hesaplanabilir, yönlendirilebilir, ve kontrol edilebilir süreçlere tabi olduklarında şeffaflaşır. Zaman, elimizin altındaki bir şimdiler dizisi kertesine getirildiğinde şeffaflaşır. Böylelikle gelecek de olumlaştırılarak optimize edilmiş bir şimdi haline gelir. Şeffaf zaman kadere ve olaya yer vermeyen zamandır. Görüntüler, her tür dramaturjiyi, koreografiyi ve sahnelenişi, her tür yorumbilgisel derinliği, hatta anlamı yitirerek pornografik hale geldiklerinde şeffaflaşır. Pornografi görüntü ile göz arasındaki dolaymız *temastır*. Şeyler, tekilliklerini terk edip sadece fiyatlarıyla ifade edildiklerinde şeffaflaşır. Her şeyi her şeyle *karşılaştırılabilir*¹ (*vergleichbar*) kılan para, şeylerin birbiriyle eş bir ölçüye vurulamazlığının, tekilliklerinin her türünü ortadan kaldırır. Şeffaflık toplumu *aynının cehennemidir*.

Şeffaflığı sadece enformasyon özgürlüğüne ve suistimallere ilişkin olarak ele almak için boyutunu gözden kaçırmak demektir. Şeffaflık toplumsal süreçlerin tümünü kapsayan ve onları köklü bir değişikliğe uğratan *sistemik* bir zorlamadır. Günümüzde toplumsal sistem bütün süreçlerini, bunları işlemselleştirmek ve hızlandırmak amacıyla şeffaflığa zorlar. Hızlanma baskısı olumsuzluğun tasfiyesine eşlik eder. İletişim en yüksek hızına, aynı olanlar birbirine cevap verdiğinde, *aynıların zincirleme reaksiyonu* oluştuğunda ulaşır. *Ötekiliğin*, *yabancılığın* olumsuzluğu ya da *ötekinin* dirençliliği aynıların pürüzsüz iletişimini bozar ve geciktirir. Şeffaflık ötekiyi, yabancıyı devre dışı bırakarak sisteme istikrar ve hız kazandırır. Bu sistemik zorlama şeffaflık toplumunu hizaya getirilmiş bir toplum haline getirir. Totaliter yanı da buradadır: “Hizaya getirmenin (Gleichschaltung²) yeni adı: ”*Şeffaflık*.”³

Şeffaf dil hiçbir çift anlamlılık içermeyen formel, hatta tamamen mekanik, işlemsel bir dildir. Wilhelm von Humboldt zamanında insan dilinde yerleşik olan şeffaflıktan yoksunluğa işaret etmişti: “Bir kişinin bir kelimeyle kastettiği bir diğerininkiyle tamı tamına aynı değildir ve her farklılık, ne kadar küçük olursa olsun, sudaki bir halka gibi yayılır dilin bütününe. Bu yüzden her anlama aynı zamanda bir anlamama, düşünce ve duygulardaki her mutabakat aynı zamanda bir ayrılıktır.”⁴ Sadece enformasyonlardan oluşan ve bunların parazitsiz dolaşımına “iletişim” adı verilen bir dünya bir makineye benzerdi. Olumluluk toplumu “içinde hiçbir olayın kalmamış olduğu bir yapıdaki enformasyonun şeffaflığı ve müstehcenliği”nin⁵ hâkimiyeti altındadır. Şeffaflık zorlaması bizzat insanı sistemin işlevsel bir ögesi düzeyine indirir. Şeffaflığın şiddeti buradadır.

İnsan ruhu, görüldüğü kadarıyla, ötekinin bakışından uzak, kendi başına kalabileceği alanlara ihtiyaç duyar. Geçirgenlikten yoksun olma gibi bir özelliği vardır. Bütünüyle ışılandırılması *yanmasına* ve bir tür *ruhsal tükenişe (burnout)* yol açacaktır. Sadece makineler şeffaftır. Hayatı hayat yapan kendiliğindenlik, olay doluluk ve özgürlük şeffaflığa izin vermez. Humboldt da dil hakkında şöyle der: “İnsanda, nedenini önceki durumlarda bulmayı hiçbir aklın başaramayacağı bir şey belirebilir; ... ve böyle açık-

¹ “Karşılaştırılabilir” anlamına gelen vergleichbar sözcüğünde yazarın italikle vurguladığı gleich, “eşit, aynı” anlamlarına geliyor, -ç.n.

² Nazi Almanyası’nda toplumu nasyonal sosyalist düşünceye uygun olarak yeniden örgütleme girişimi, -ç.n.

³ Ulrich Schacht’m 23 Haziran 2011’de günlüğüne düştüğü not. Bkz. Ulrich Schacht, *Über Schnee und Geschichte* (Kar ve Tarih Üzerine), Berlin, 2012.

⁴ Wilhelm von Humboldt, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts* (İnsan Dilinin Yapısının Çeşitliliği ve Bunun İnsan Türünün Tinsel Gelişimine Etkisi), Berlin, 1836, s. 64.

⁵ Jean Baudrillard, *Die fatalen Strategien. Die Strategie der Täuschung*, Münih, 1992, s. 29; Türkçesi: *Çaresiz Stratejiler*, çev. Oğuz Adanır, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011.

lanamaz olguların mümkün olduğunu yadsımak tam da bunların ortaya çıkışına ve değişimine ilişkin tarihsel gerçeği zedelemek olacaktır.”⁶

Mahremiyet-sonrası⁷ denen ideoloji de aynı şekilde naiftir. Şeffaflık adına kişisel alanın tümüyle elden çıkarılmasını talep eder ve bunun içi görülebilir bir iletişime yol açacağını iddia eder. Bu ideolojinin temelinde birden çok yanlış mevcuttur. İnsan *kendisi için bile* şeffaf değildir. Freud’a göre ego tam da id’in kısıntısız olarak olumladığı ve arzuladığını yadsır. “İd”, ego için büyük ölçüde görünmez durumdadır. Yani insan ruhunda, ego’nun kendisiyle uzlaşma içinde olmasını engelleyen bir *yarık* mevcuttur. Bu temel yarık kendine-şeffaflığı imkânsız hale sokar. İnsanlar arasında da bir yarık bulunur. Bu yüzden de kişiler arası bir şeffaflık oluşturmak mümkün değildir. Bu arzu edilir bir şey de değildir. Ötekinin şeffaf olmayışıdır ilişkiyi canlı tutan. Georg Simmel “mutlak tanıma, psikolojik olarak tüketmiş olma durumu, öncesinde sarhoşluk olmadan bile ayılmamıza yol açar, ilişkilerin canlılığını felç eder... İlişkilerdeki, göz önüne serilmiş olanın ardında hep bir sonrakini, nihai olanı sezen ve buna hürmet eden verimli derinlik ... en yakın, insanı bütünüyle içine alan ilişkide bile kişisel iç dünyaya saygı gösteren, sorgulama hakkını gizlilik hakkıyla sınırlayan inceliğin ve kendine hâkim oluşun ödülüdür sadece”⁸ der. Şeffaflık zorlamasında eksik olan da tam olarak giderilemeyecek *ötekilik* karşısındaki saygıda mevcut olan “incelik”tir işte. Günümüz toplumunu sarmış olan şeffaflık tutkusu karşısında *mesafe tutkusunu* hayata geçirmeyi öğrenmemiz elzemdir. Mesafe ve utanç sermayenin, enformasyonun ve iletişimin hızlandırılmış dolaşımına dahil edilemez. Bu dolaşım insanın çekilebileceği mahrem alanların şeffaflık adına ortadan kaldırılmasına yol açar. Işıklandırılır ve tüketilir bu alanlar. Böylelikle dünya daha utanmasız, daha çıplak bir hal alır.

Otonomi de bir insanın diğerini anlamama özgürlüğünü varsayar. “Otonomi anlamının eşitliğinden, şeffaf bir eşitlikten ziyade, ötekinde anlamadığım bir şeyler kaldığını kabul etmek demektir -opak bir eşitliktir”⁹ der Richard Sennett. Ayrıca şeffaf bir ilişki her tür *çekicilikten, canlılıktan yoksun ölü bir ilişkidir*. Tamamen şeffaf olan yalnızca ölü olandır. İnsanın varoluşunda ve biraradalığında -şeffaflık zorlaması tarafından kelimenin tam anlamıyla yerle bir edilen- olumlu, üretken alanların mevcut olduğunun kabulü bir yeni Aydınlanma olacaktır. Nietzsche de şöyle yazar: “*Yeni Aydınlanma*. ... İnsan ve hayvanın nasıl bir cehalet içinde yaşadığını kabul etmek yetmez, buna ek olarak cehalet istencine sahip olman ve bunu öğrenmen gerekir. Bu tür bir cehalet olmaksızın bizzat hayatın imkânsız olduğunu, bunun canlıların hayatlarını sürdürmelerinin ve gelişmelerinin koşulu olduğunu kavraman şarttır.”¹⁰

Enformasyonun artmasının daha iyi kararlar verilmesine zorunlu olarak yol açmadığı kanıtlanmıştır.¹¹ Örneğin *sezgi* eldeki enformasyonun ötesine geçer ve kendi mantığını izler. Giderek artan, hatta aşırıya kaçan enformasyon yığını günümüzde üst düzey yargı yetimizi köreltmektedir. Bilgi ve enformasyondaki *azlık* pek çok durumda daha *fazlayı* elde etmemizi sağlar. Dışarıda bırakma ve unutkanın *olumsuzluğunun* üretkenlik sağlaması hiç de seyrek rastlanan bir durum değildir. Şeffaflık toplumunun ne enformasyonda ne de *görüş alanında boşluğa* tahammülü vardır. Ama gerek düşünce gerekse ilham *boşluğa* gerek duyar. Üstelik Almancada “mutluluk” (*Glück*) kelimesi “boşluk”tan (*Lücke*) gelir. Bu kelime Ortaçağ Almancasında henüz *gelücke* şeklindeydi. Yani boşluğun olumsuzluğuna yer vermeyen bir toplum *mutluluk içermeyen bir toplum* olacaktır. Görme alanında boşluk bırakmayan aşk pornografidir. Bilgide boşluk bırakmayan düşünme ise bozularak hesaplamaya dönüşür.

⁶ Humboldt, Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues, a.g.y, s. 65.

⁷ *Post-privacy*. Sosyal ağların getirdiği şeffaflıktan geri dönüşün olmadığını ve insanların kendini bu yeni duruma uydurması gerektiğini savunan düşünce. -ç.n.

⁸ Georg Simmel, Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung, Gesamtausgabe, Cilt 11 (Sosyoloji. Toplumlaşma Biçimleri Üzerine Denemeler, Toplu Eserler), Frankfurt a.M., 1992, s. 405.

⁹ Richard Sennett, Respekt im Zeitalter der Ungleichheit, Berlin 2004, s. 151; Türkçesi: Saygı: Eşit Olmayan Bir Dünyada, çev. Ümmühan Bardak, İstanbul: Ayrıntı, 2014.

¹⁰ Friedrich Nietzsche, Nachgelassene Fragmente Frühjahr-Herbst 1884, Kritische Gesamtausgabe VII.2 (Geride Kalmış Notlar İlkbahar-Güz 1884, Toplu Eserler Eleştirel Edisyon), Berlin, 1973, s. 226.

¹¹ Bkz. Gerd Gigerenzer, Bauchentscheidungen. Die Intelligenz des Unbewussten und die Macht der Intuition (Bilinçdışımm Zekası ve Sezginin Gücü), Münih, 2007.

Olumluluk toplumu diyalektiği de yorumbilgisini de terk eder. Diyalektik olumsuzluğa dayanır. Hegel'in "tin"i olumsuz olana sırtını dönmez, ona katlanır ve varlığını onun içinde sürdürür. Olumsuzluk "tinin hayatı"nı besler. *Olumsuz bir gerilim oluşturan kendindeki öteki*, tini canlı tutar. Hegel'e göre tin sadece "olumsuzluğun doğrudan yüzüne baktığında, onunla oyalandığında güçtür"¹² Tinin bu *oyalanmasıdır* "onu varlığa dönüştüren sihirli güç". Buna karşılık sadece olumlular arasında zaplayan kişi tinsizdir. Tin, olumsuzda oyalandığı ve onu kendisine göre işlediği için *yavaştır*. Şeffaflık sistemiyse hızlanmak için her türlü olumsuzluğu ortadan kaldırır. Olumsuzda oyalanmak yerini *olumluda hız yapmaya* bırakır.

Olumluluk toplumu hiçbir olumsuz duyguya da izin vermez. Böylece insanlar eziyet ve acıyla başa çıkma, buna biçim verme becerisini yitirirler. Nietzsche'ye göre insanın ruhu derinliğini, büyüklüğünü ve gücünü tam da olumsuzlukta oyalanmaya borçludur. İnsanın tini de *sancılı doğar*. "Ruhun talihsizlik karşısında duyduğu ve gücünü geliştiren gerilim ... talihsizliğe katlanmak, talihsizlik karşısında sebat etmek, onu yorumlamak ve ondan bir şeyler çıkarmakta gösterdiği yaratıcılık ve cesaret, ayrıca ruha derinlik, sır, maske, tin, açık gözlülük, büyüklük olarak sunulmuş olan her şey: - bunlar eziyetle, büyük eziyetin terbiyesiyle sunulmamış mıdır?"¹³ Olumluluk toplumu insan ruhunu yeniden organize etmekle meşguldür. Olumlulaştırma girişimlerinin sonucu olarak aşk da sığlaşarak, hoş duygularla karmaşıklık-tan ve sonuçtan yoksun uyanların düzenlenişi haline gelir. Bu bağlamda Alan Badiou *Aşka Övgü* adlı eserinde eş bulma hizmeti veren Meetic adlı şirketin sloganlarına dikkat çeker: "Birine vurulmadan da âşık olabilirsiniz!" (*sans tomber amoureux*) Ya da: "Acı çekmeden âşık olmak çok kolay!"¹⁴ Aşk, tüketim ve rahatlık formülü haline gelecek şekilde evcilleştirilip olumlulaştırılmıştır. Her tür yara kaçınılması gereken bir şey olarak görülür. Eziyet (*Leiden*) ve tutku (*Leidenschaft*) olumsuzluğun temsilcileridir. Bir yanda bunlar yerlerini olumsuzluktan arınmış keyfe bırakırken öte yanda aşırı olumluluktan kaynaklanan bitkinlik, yorgunluk, depresyon gibi psişik bozukluklar ortaya çıkar.

Kelimenin vurgulu anlamında teori de bir *olumsuzluk fenomenidir*. Neyin içeride neyin dışarıda kalacağını belirleyen bir karardır (*Dezision*¹⁵). Seçiciliği üst düzeyde bir anlatı olmak sıfatıyla ayırt eden bir çizgi çeker. Bu olumsuzluk nedeniyle teori zorbadır. "Şeylerin birbiriyle temas etmesini önlemek" ve "birbirine karışmış olanı tekrar ayırtmak"¹⁶ görevi. Ayırt etmenin olumsuzluğu olmasa şeyler kaçınılmaz olarak dallanıp budaklanarak karmakarışık bir hale gelecektir. Teori bu açıdan topluluğa dahil olanlarla olmayanları birbirinden ayıran tören ile komşudur. Günümüzde dehşet verici boyutlara ulaşmış bulunan veri ve enformasyon yığınının olumluluğunun teoriyi lüzumsuz kılacağını, modellerin yerine verileri karşılaştırmanın geçeceğini varsaymak hatalıdır. Olumsuzluk olarak teori, olumlu veri ve enformasyonlardan hatta modellerden de *önce* gelir. Verilere dayanan *pozitif bilim*, gerçek anlamdaki *teorinin* yaklaşmakta olan sonunun nedeni değil sonucudur. Teorinin yerine pozitif bilimi koyuvermek mümkün değildir. Pozitif bilimde eksik olan, neyin *var olduğunu* ya da *var olması* gerektiğini daha baştan belirleyen karardaki olumsuzluktur. Olumsuzluk olarak teori bizzat gerçekliğin her seferinde aniden başka türlü belirmesini, farklı bir ışık altında görünmesini sağlar.

Siyaset *stratejik* eylemdir. Sadece bu bile gizli bir alana sahip olması için yeterlidir. Tam şeffaflık siyaseti felce uğratar. "Kamuya açıklık talebinin has rakibi Arcana¹⁷ -yani mutlakiyet için, özel mülkiyet ve rekabete dayanan ticaret hayatının ihtiyaç duyduğu idari ve mali sırlar ölçüsünde gerekli olan siyasi-teknik sırlar- olmaksızın siyasetin hiçbir türünün mümkün olmadığı düşüncesidir," der Carl Schmitt.¹⁸ Sırta gerek duymayan tek siyaset *tiyatroskrasidir*. Burada siyasi eylem yerini sahnelemeye bırakır. Schmitt "Papagenolar'dan oluşan zemin kat seyircileri"nin "Arcanum"un ortadan kalkmasına neden ol-

¹² Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, Hamburg 1952, s. 30; Türkçesi: Tinin Görüngübilimi, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: idea, 2014.

¹³ Friedrich Nietzsche, *Jenseits von Gut und Böse*, Kritische Gesamtausgabe, VI.2, Berlin, 1968, s. 167; Türkçesi: iyinin ve Kötünün Ötesinde, çev. Korkut Ata, İstanbul: Avrupa Yakası Yayınları, 2014.

¹⁴ Alain Badiou, *Lob der Liebe*, Wien, 2011, s. 15; Türkçesi: Aşka Övgü, çev. Orçun Türkay, İstanbul: Can, 2011.

¹⁵ Kelimenin kökeninde Latince "kesip ayırmak" anlamına gelen *decidere* fiili vardır, -ç.n.

¹⁶ Baudrillard, *Die fatalen Strategien*, a.g.y., s. 219.

¹⁷ *Arcanum* (çoğul *Arcana*): Simyacıların keşfetmeye çalıştığı büyük doğa sırrı, mucizesi; genel olarak gizli bilgi, -ç.n.

¹⁸ Carl Schmitt, *Römischer Katholizismus und politische Form*, Stuttgart 2008, s. 48; Türkçesi: Roma Katolikliği ve Politik Form, çev. Gültekin Yıldız, İstanbul: Paradigma, 2009.

duğunu söyler: “18. yüzyıl kendine güveniyor ve aristokratik gizlilik kavramına sahip çıkmayı hâlâ göze alabiliyordu. Bu cesareti gösteremeyen bir toplumda artık ‘Arcana’ kalmaz; hiyerarşi, gizli diplomasi, hatta siyaset kalmaz; çünkü hiçbir büyük siyaset ‘Arcanum’suz olamaz. Böyle bir toplumda her şey sahnenin önünde gerçekleşir (Papagenolar’dan oluşan zemin kat seyircilerinin önünde).¹⁹ Böylece gizliliğin sonu siyasetin sonu demek olacaktır. Bu nedenle Schmitt siyasetten “gizliliğe cesaret etme”yi talep eder.²⁰

Korsan Parti²¹, şeffaflığın partisi olma niteliğiyle, siyasetsizleşme demek olan *siyasal-sonrasına* yönelen gelişmeyi sürdürür. Bir anti-parti, hatta *renği* olmayan ilk partidir. Şeffaflığın rengi yoktur. Renklere burada ideoloji olarak değil sadece ideolojiden arınmış *kanaatler* olarak yer verilir. Kanaatlerden sonuç olarak bir şey çıkmaz. İdeolojiler gibi kavrayıcı ve içe işleyici nitelikleri yoktur. Güçlü bir olumsuzluktan yoksundurlar. Böylece de günümüzün *kanaat toplumu* mevcut olana ilişmemektedir. Akışkan demokrasinin²² esnekliği, duruma bağlı olarak renk değiştirebilmekten ibarettir. Korsan Parti *renksiz bir kanaat partisidir*. Siyasetin yerini, mevcut sosyo-ekonomik ilişkilerin çerçevesinde değişiklik yapmayan ve onlara bağlı kalan, toplumsal gereksinimleri karşılamaya yönelik bir idarecilik alır. Korsan parti, bir antiparti olma sıfatıyla *siyasi bir iradeyi* dile getirebilecek ve *yeni toplumsal koordinatlar* çizebilecek durumda değildir.

Şeffaflık zorlaması mevcut sisteme istikrar kazandırmak açısından oldukça etkilidir. Şeffaflık kendi başına olumludur. Mevcut siyasi-ekonomik sistemi kökten sorgulayabilecek olumsuzluğu içermez. Sistemin dışındakine *kördür*. Sadece mevcut olanı onaylar ve optimize eder. Bu nedenle de şeffaflık toplumu siyasal-sonrası ile birlikte varolur. Sadece siyasetten arındırılmış alan tümüyle şeffaftır. Referansı olmayan siyaset yozlaşarak *referandum* halini alır.

Olumluluk toplumunun genel yargısı *Like*/beğendim’dir. Facebook’un *Dislike*/Beğenmedim seçeneği sunmamadaki kararlılığı anlamlıdır. Olumluluk toplumu, iletişimi sekteye uğratacağı için olumsuzluğun her türünden kaçınır. İletişimin değerinin tek ölçütü de enformasyon değiş-tokuşunun hacmi ve hızıdır. Hacminin büyümesi iletişimin ekonomik değerini de artırır. Olumsuz yargılar iletişimi olumsuz yönde etkiler. İletişim “Beğendim”in ardından “Beğenmedim”e kıyasla daha çabuk kurulacaktır. Reddetmenin taşıdığı olumsuzluk her şeyden önce ekonomik olarak değerlendirilemez.

Şeffaflık ile hakikat özdeş değildir. Hakikat, *diğer* her şeyi yanlış ilan ederek *kendini* ortaya koyar ve kabul ettirir. Daha fazla enformasyondan ya da enformasyon yığımindan ortaya hakikat çıkmaz. Bunlarda yön, yani *anlam* eksiktir. Tam da hakiki olanın barındırdığı olumsuzluğun eksikliğinden ötürü olumlunun urlaşması, yığınlaşması söz konusudur. Aşırı-enformasyon ve aşırı-iletişim *hakikat eksikliğinin*, dahası *varlık eksikliğinin* belirtisidir. Daha fazla enformasyon, daha fazla iletişim *bütünün* temel *belirsizliğini* ortadan kaldırmaz. Hatta daha da artırır.

¹⁹ A.g.y., s. 47.

²⁰ A.g.y., s. 58.

²¹ Federal Almanya’da 2006 yılında kurulan ve kendini enformasyon toplumunun partisi olarak gören parti, -ç.n.

²² *Liquid democracy*. Korsan Parti’nin savunduğu, doğrudan ve temsili demokrasinin karışımı olarak tanımlanan sistem, -ç.n.

Anarşist Kütüphane

Byung-Chul Han
Olumluluk Toplumu
19.08.2015

29.12.2021 tarihinde şuradan tarandı: Byung-Chul Han, Şeffaflık Toplumu, bölüm: *Olumluluk Toplumu*, sayfa: 15

tr.anarchistlibraries.net